

Biblioteka zmienną jest. Transformacja działalności Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego

The Library is variable. Transformation of the activity
of University of Lodz Library

Słowa kluczowe: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, przestrzeń biblioteczna, edukacja informacyjna, bibliotekarze, Otwarta Nauka.

Keywords: University of Lodz Library, libraryspace, informationliteracy, librarians, Open Science.

Abstrakt

W artykule omówiono różnorodne obszary działalności biblioteki akademickiej, zwracając uwagę na niezmienną jej podstawowych funkcji w środowisku szybkich zmian technologicznych. Najmłodsze pokolenie użytkowników stawia przed bibliotekarzami wyzwania wymagające podążania za nowymi trendami w udostępnianiu zbiorów i edukacji informacyjnej. Przestrzeń biblioteki uczelnianej również podlega transformacji, by zaspokoić potrzeby wszystkich grup czytelników. Szybkie tempo zmian nie ominęło także samego zawodu bibliotekarza, czego odzwierciedleniem są ewolucja zakresu ich obowiązków i zmiana struktury organizacyjnej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.

Abstract

This article discusses various aspects of the academic library's operations and how despite technological advancements, their main functions have remained the same.

The youngest generation of users requires librarians to follow new trends in sharing collections and information literacy. The speed of changes has impacted the librarian profession, leading to a shift in their responsibilities and organizational structure within library. The space of the university library is also experiencing a transformation to meet the needs of all groups of readers.

Wstęp

Współczesna biblioteka, stając się jednym z wielu kanałów informacyjnych dostępnych dla poszukujących nowej wiedzy, stawia w centrum swoich zainteresowań użytkownika i jego potrzeby. Sfera informacyjna jest czynnikiem niezbędnym do efektywnego funkcjonowania społeczeństwa aktywnie korzystającego z zasobów nauki, edukacji i kultury.

Czytelnicy bibliotek są przedstawicielami społeczeństwa informacyjnego¹, które wykorzystuje nowoczesne techniki telekomunikacyjne do zbierania, przetwarzania i przesyłania informacji². Ich umiejętność w posługiwaniu się narzędziami technologii informacyjnych nie zawsze idzie w parze ze sprawnością wyszukiwania, selekcjonowania czy integrowania informacji z różnych źródeł. Jednak cechą wspólną większości użytkowników jest dążenie do jak najszybszego dostępu do poszukiwanych treści, i tego oczekują od biblioteki. Studenci rozpoczynający naukę na uczelni w latach 20. XXI w. należą do generacji Z – „cyfrowych tubylców”, dla których cyberprzestrzeń jest oczywistym, stałym elementem życia. Świat bez internetu dla nich nie istnieje, bo w ich życiu „od zawsze” był dostępny. Wirtualną rzeczywistość traktują na równi z prawdziwą, ciągle przebywając „online”³. Nowe media zaś

¹ Termin „społeczeństwo informacyjne” pochodzi z Japonii (johokashakai), użyte pierwszy raz przez Tadao Umesamo w 1963 r., następnie spopularyzowany przez futurologa Kenichi Koyamę.

² T. Globan-Klas, P. Sienkewicz, *Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999, s. 35.

³ M. Jabłońska, K. Bilewicz, *Pokolenie przełomu w WEB 2.0*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2016, nr 56, s. 86–87, DOI: 10.18778/0208-600X.56.06

wykorzystują nie tylko do wyszukiwania informacji, ale również do rozrywki, utrzymywania kontaktów towarzyskich i kreowania własnego wizerunku w sieci.

Na początku XXI w. obawiano się, że internet może stanowić zagrożenie dla funkcjonowania bibliotek, a być może doprowadzi do ich likwidacji⁴. Z perspektywy pierwszego ćwierćwiecza nowego stulecia wydaje się, że dzięki zaangażowaniu i determinacji bibliotekarzy konkurencyjność sieci została przekuta w atut, a internet stał się sprzymierzeńcem w upowszechnianiu wartościowych i sprawdzonych źródeł informacji. Wymagało to jednak odpowiedniego zarządzania wiedzą, jej opisanie, czyli opatrzenia właściwymi metadanymi, które stanowią niezbędny warunek wyszukiwania, wykorzystania i administrowania dokumentami elektronicznymi⁵. Bez żmudnej pracy ludzi porządkujących zasoby elektroniczne, internet stałby się wielkim zbiorowiskiem treści, które nie byłyby widoczne i możliwe do odszukania. Doświadczenie w katalogowaniu tradycyjnych zasobów drukowanych zostało przez bibliotekarzy sprawnie przeniesione na opracowanie dokumentów cyfrowych. Biblioteka jest gwarancją dostępu do wartościowych i sprawdzonych źródeł, potwierdzeniem ich wysokiej jakości merytorycznej, udostępnianych w zgodności z przepisami prawa autorskiego.

Biblioteka to również zorganizowana przestrzeń dla zbiorów i ich czytelników, która w ostatnich latach uległa przeobrażeniom wychodząc naprzeciw zmieniającym się potrzebom nowych użytkowników. Jednym z czynników napędzających korzystanie z bibliotek jest jej atrakcyjność rozumiana jako zapewnienie komfortowego miejsca do pracy, odpowiednio wyglądającego i stosownie zaaranżowanego⁶.

⁴ *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r., materiały konferencyjne*, Łódź, 2006.

⁵ A. Januszko-Szakiel, *Zabezpieczanie wiarygodności zasobów cyfrowych deponowanych w repozytoriach instytucjonalnych*, w: *Metody analizy i oceny bezpieczeństwa oraz jakości informacji*, Kraków 2012, s. 89.

⁶ J. Wojciechowski: *Bibliotekarstwo agregacyjne*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, z. 2, s. 162, DOI: <https://doi.org/10.36702/pb.753>

Doskonałym przykładem jest budynek ksiąźnicy Uniwersytetu Łódzkiego, oddany do użytku w 2006 r. i stanowiący przedłużenie starego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) powstałego w 1960 r. U podstaw założenia rozbudowy siedziby Biblioteki Uniwersyteckiej leżała koncepcja zmiany organizacji udostępniania, czyli zapewnienie czytelnikom wolnego dostępu do zbiorów. Wpisywała się ona w nowe trendy w budownictwie bibliotecznym, które opierały się na dziesięciu zasadach dotyczących projektowania i organizowania gmachów bibliotek opracowanych przez Harry'ego Faulknera-Browna⁷. Dominującą zasadą była reguła elastyczności budynku i możliwość jego przeorganizowania oraz przystosowania się do zmian przestrzennych i organizacyjnych w sposób odpowiadający nowym, a także wymaganiom użytkowników.

Przy rozbudowie budynku BUŁ twórcy projektu, architekci Andrzej i Iwona Pietkiewiczowie, musieli zachować identyczną wysokość kondygnacji, aby zapewnić ciągi komunikacyjne między dwiema częściami⁸. Ścisłe trzymanie się zasady równych poziomów podłóg stanowiło niezbędny warunek sprawnego funkcjonowania instytucji, przenoszenia oraz rozszerzenia jej funkcji – ze starego do nowego gmachu. Dobudowany budynek składa się z sześciu kondygnacji mogących pomieścić 1250 tys. woluminów, z czego 700 tys. w formie wolnego dostępu⁹.

Przestrzeń Biblioteki dostosowano do potrzeb różnych grup użytkowników. Obok dużych czytelni znajdują się tu sale do pracy zespołowej, niewielkie celki dla indywidualnych czytelników, a także pokój dla rodzica z dzieckiem. Nie zapomniano o strefie wypoczynku, w której

⁷ H. Faulkner-Brown, *The open plan and flexibility*, w: *International reader in the management of library, information and archive services*, Unesco, Paris 1987, <https://tinyurl.com/2e6barj9> (dostęp: 30.06.2023).

⁸ L. Mikołajuk, M. Kowalska, *Modernizacja budynków bibliotecznych*, „Bibliotheca Nostra” 2014, nr 1(35), s. 105.

⁹ J. Andrzejewski, *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005, s. 10–11.

czytelnicy mogą oderwać się od cichej lektury i spędzić czas ze znajomymi, korzystając z wygodnych sof i stolików, przy których mogą spożywać napoje i przekąski zakupione w automatycznych punktach sprzedaży.

W miejscu dawnego bufetu, który przestał działać w czasie pandemii, planowany jest remont. Powstanie tu nowa strefa socjalna, w której wszyscy czytelnicy będą mieli zapewniony swobodny dostęp do urządzeń gastronomicznych, na których samodzielnie przygotują gorące napoje i ogrzeją gotowe posiłki.

Udostępnianie

Na parterze nowego gmachu znajduje się Wypożyczalnia, do zadań której, obok udostępniania zbiorów, należy rejestracja nowych czytelników i obsługa kont bibliotecznych. Jest to miejsce, do którego zgłasza się każdy student przed rozpoczęciem korzystania z jej usług. Jeszcze kilka lat temu ustawiały się przed nią długie kolejki użytkowników chcących załatwić sprawy związane z obsługą swojego konta bibliotecznego. Dzięki wprowadzeniu nowych funkcjonalności i usług, praca tego oddziału uległa zmianie. Połączenie systemu bibliotecznego z Uniwersyteckim Systemem Obsługi Studiów (USOS) znacznie ułatwiło i przyspieszyło pracę bibliotekarzy, którzy podczas rejestracji nowych użytkowników nie muszą wpisywać ich wszystkich danych, ale pobierają je z uczelnianej platformy. Z kolei, dla studentów kończących studia, dużym ułatwieniem było wprowadzenie usługi elektronicznej karty obiegowej. Warunkiem koniecznym korzystania z tego udogodnienia jest zwrot wszystkich wypożyczonych książek zanim dziekanaty prześlą do Wypożyczalni listę absolwentów. Czytelnicy, którzy nie zrobią tego w wyznaczonym terminie, muszą osobiście pojawić się w Wypożyczalni, choć z reguły nie czekają już w długiej kolejce na podpis w karcie obiegowej. Ważnym usprawnieniem obsługi czytelników jest umożliwienie im zdalnej prolongaty terminu zwrotu książek, pod warunkiem wykonania tego przed upływem daty oddania. Po tym

terminie konto biblioteczne zostaje zablokowane i naliczana jest kara finansowa, którą można uregulować również zdalnie za pośrednictwem systemu bankowości internetowej.

W sąsiedztwie Wypożyczalni usytuowano punkt informacyjny – Informatorium oraz stanowiska komputerowe, przy których można skorzystać z katalogu OPAC, Multiwyszukiwarki i zasobów elektronicznych. Pozwala to użytkownikom szybko uzyskać informacje na temat poszukiwanych źródeł i uwalnia od błędzenia po rozległym gmachu. W momencie oddania do użytku nowego gmachu, w holu zainstalowano 26 komputerów z dostępem do wspomnianych serwisów. Po kilkunastu latach funkcjonowania zmniejszyło się zainteresowanie czytelników korzystaniem ze stacjonarnych jednostek. Rozwój technologii, bezpłatny dostęp do bezprzewodowego internetu oraz aplikacje webowe sprawiły, że większość użytkowników ma możliwość wyszukania niezbędnych informacji wykorzystując prywatne urządzenia mobilne. Zdecydowano więc o usunięciu kilkunastu stanowisk komputerowych, tworząc w wygospodarowanej przestrzeni miejsce spotkań i wypoczynku. Wygodne sofy i niskie stoliki sąsiadują z pomieszczeniem, które zostało zmodernizowane w ramach umowy partnerskiej z firmą Rossmann i utworzono w nim strefę coworkingową. Jest to zróżnicowana przestrzeń do pracy głośnej, gdzie obok niewielkich oddzielonych zadaszonych biurek dostępne są większe stoły do pracy zespołowej, zaś za zieloną ścianą z naturalnym mchem urządzono salę konferencyjną z na stałe podwieszonym pod sufitem rzutnikiem i ekranem. Przy wszystkich stanowiskach zainstalowano gniazdka elektryczne, a szybki, niezawodny internet zapewnia użytkownikom komfort pracy na prywatnych urządzeniach. Dzięki ciekawej i estetycznej aranżacji pomieszczenie cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem wśród czytelników indywidualnych, ale stanowi również miejsce organizacji konferencji, szkoleń i spotkań autorskich.

W trakcie pandemii, gdy BUŁ była zamknięta, a później działała w ograniczonym zakresie, studentom i pracownikom UŁ umożliwiono

zdalny zapis do biblioteki¹⁰. Odbywało się to po kontakcie mailowym lub telefonicznym z Wypożyczalnią. Bibliotekarze sprawdzali w systemie USOS dane potencjalnego czytelnika i importowali je do systemu bibliotecznego. Aktywacja konta umożliwiała jeszcze tego samego dnia logowanie do katalogu online oraz zdalny dostęp do subskrybowanych baz danych. Usługa ta została na stałe włączona do oferty BUŁ. Kolejną usługą wprowadzoną w trakcie pandemii i pozostawioną w stałej ofercie jest zdalne zamawianie cyfrowych kopii artykułów z czasopism drukowanych, będących w posiadaniu Biblioteki. Zamawianie kopii odbywa się za pośrednictwem katalogu OPAC, a dostarczanie ich przebiega drogą mailową i jest bezpłatne. Zlecenia realizowane są na bieżąco od poniedziałku do piątku i cieszą się dużym zainteresowaniem czytelników.

W styczniu 2020 r. uruchomiono urządzenie samoobsługowe – książkomat, pozwalający na bezkontaktowe wypożyczanie i oddawanie książek 24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu¹¹. Automat umieszczony został w wydzielonym pomieszczeniu w starym gmachu BUŁ. Drzwi do niego są otwierane za pomocą ważnej elektronicznej karty bibliotecznego lub legitymacji studenckiej. Zamówienia do książkomatu można składać na zbiory z magazynów zamkniętych i wolnego dostępu. Początkowo z urządzenia mogli korzystać studenci i pracownicy UŁ, w późniejszym okresie usługę udostępniono także absolwentom UŁ.

Wypożyczalnia Międzybiblioteczna funkcjonująca w ramach Oddziału Magazynów i Udostępniania Zbiorów również podlega przemianom zachodzącym we współczesnym bibliotekarstwie. W odpowiedzi na oczekiwania użytkowników, tradycyjne formy wypożyczania wspierane są udostępnianiem cyfrowym. Katalog OPAC, zamieszczony na stronach internetowych większości polskich i zagranicznych

¹⁰ U. Kowalewska, *Działalność Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w okresie pandemii (marzec 2020 – czerwiec 2021)*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Librorum” 2021, nr 2, s. 18.

¹¹ Tamże, s. 18.

bibliotek, umożliwia łatwe sprawdzenie ich zasobów, szybkie wysłanie zamówienia oraz uzyskanie odpowiedzi niemal natychmiast. Dzięki temu czas oczekiwania na realizację zlecenia jest znacznie krótszy. Bibliotekarze Wypożyczalni Międzybibliotecznej zgłaszają, że coraz mniej czytelników pojawia się osobiście, by zamówić sprowadzenie publikacji z innej księżnicy. Obecnie większość z nich kontaktuje się za pośrednictwem formularzy zamieszczonych na stronie internetowej Biblioteki lub bezpośrednio przez pocztę elektroniczną. Zamówienia realizowane w formie tradycyjnej coraz częściej uzupełniane są przez wysyłanie cyfrowej wersji publikacji. Kontakt z bibliotekami udostępniającymi swoje zasoby również odbywa się drogą mailową, a rewersy okrężne stały się wspomnieniem. Biblioteka UŁ prowadzi współpracę w tym zakresie z ok. 40 instytucjami z zagranicy oraz ponad 180 bibliotekami polskimi. Nowe technologie są niewątpliwie ogromnym wsparciem w prowadzeniu tej działalności, z drugiej zaś strony dostępność w internecie wielu publikacji, udostępnianych w modelu Open Access, otwarte repozytoria instytucjonalne oraz platformy czasopism i biblioteki cyfrowe mogą prowadzić do ograniczenia korzystania z usług pośrednika¹².

Wbrew tym zagrożeniom wypożyczanie międzybiblioteczne, jako forma współpracy umożliwiająca zaspokojenie potrzeb czytelnika bez konieczności zakupu materiałów bibliotecznych, jest istotnym składnikiem obsługi użytkowników. W Wypożyczalni Międzybibliotecznej BUŁ liczba realizowanych zamówień tradycyjnych od kilku lat utrzymuje się na podobnym poziomie i wynosi ok. 250 woluminów sprowadzanych dla czytelników własnych oraz ponad 500 pozycji wysłanych do bibliotek współpracujących. Ponadto w ciągu roku przeciętna liczba sprowadzanych kserokopii artykułów i rozdziałów książek wynosi 170, zaś wysyłanych jest ponad 280.

¹² M. Błach, *Znaczenie wypożyczalni międzybibliotecznej w kontekście rozwoju usług elektronicznych* „Biblioteka i Edukacja” 2016, nr 10, s. 192.

Dydaktyka

Biblioteka akademicka, będąc dostawcą ogromnej liczby publikacji, musi jednocześnie pomagać użytkownikom wyszukać i wyselekcjonować materiały potrzebne do celów naukowych. Działalność dydaktyczna prowadzona przez bibliotekarzy jest więc „ukierunkowana na szerzenie w środowisku akademickim wiedzy na temat zasobów nauki i umiejętności z nich korzystania”¹³. Zgodnie z regulaminem BUŁ prowadzenie zajęć dydaktycznych, szkoleń i praktyk należy do zadań Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego¹⁴. W celu sprawniejszej realizacji zadań szkoleniowych powołano zespół pracowników zajmujących się dydaktyką, funkcjonujący w ramach Oddziału Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych.

Podstawową formą zajęć dla studentów jest przysposobienie biblioteczne, którego celem jest zapoznanie ich z zasadami korzystania z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Od 2011 r. kurs odbywa się zdalnie na uczelnianej platformie e-learningowej¹⁵. Podczas szkolenia studenci uzyskują informację, gdzie i na podstawie jakich dokumentów można zapisać się do Biblioteki, ile książek wypożyczyć na zewnątrz i na jak długo, a także gdzie je oddać. Zapoznają się z zasadami korzystania z zasobów Biblioteki zarówno drukowanych, jak i elektronicznych. Dowiadują się, gdzie zlokalizowane są czytelnie i pracownie oraz z jakich zbiorów można w nich korzystać. Uczestnicy kursu poznają obowiązujący w Bibliotece sposób zamawiania, wypożyczania, oddawania książek i czasopism. Kurs e-learningowy stanowi udogodnienie dla studentów,

¹³ A. Marciniak, *Czy studenci chcą się uczyć od bibliotekarzy? O wdrażaniu edukacji permanentnej i idei społeczeństwa wiedzy przez biblioteki uczelniane*, w: *Biblioteki akademickie w środowisku naukowym, we wspólnocie uniwersyteckiej, we wspólnocie lokalnej*, W. Juszczak (red.), Toruń 2016, s. 86.

¹⁴ *Zarządzenie Rektora nr 92 z dnia 26.02.2020 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, https://baw.uni.lodz.pl/d/31370/5/?tybp_filterId=10&tybp_filterYear=2020&tybp_filterMonth=2&tybp_filterDay=26&tybp_moduleId=1635 (dostęp: 30.06.2023).

¹⁵ <http://moodle.uni.lodz.pl>

którzy mogą go odbyć w dogodnym dla nich terminie, bez konieczności zgłaszania się do Biblioteki po wpis do systemu USOS i podpis na karcie egzaminacyjnej. Przygotowanie treści szkolenia wymaga od bibliotekarzy dużego nakładu pracy, aby w przystępny sposób opisać różnorodne możliwości korzystania z zasobów Biblioteki przy użyciu narzędzi dostępnych na e-learningowej platformie. Czasochłonne jest również opracowanie długiego zestawu pytań do testu zaliczeniowego, aby uniknąć pojawiania się jednakowych zagadnień dla kolejnych studentów przystępujących do sprawdzianu końcowego lub w przypadku powtórnego podejścia do testu.

W stałej ofercie zajęć dydaktycznych są szkolenia zamawiane z zakresu kompetencji informacyjnych, obejmujące charakterystykę wybranych baz danych, ich zawartość oraz zasady korzystania i ścieżkę dostępu do e-zasobów. Treści szkoleniowe są przygotowywane w ścisłej współpracy z pracownikami naukowymi, którzy określają szczegółowy zakres tematyczny zajęć oraz wymieniają serwisy elektroniczne, z którymi powinni zapoznać się studenci danego kierunku. Dzięki współdziałaniu z nauczycielami akademickimi zajęcia odpowiadają rzeczywistym potrzebom studentów, co podnosi ich efektywność. Szkolenia obejmują wykłady połączone z prezentacją i ćwiczeniami. Zajęcia, prowadzone przez doświadczonych pracowników Biblioteki, są bezpłatne i odbywają się w pracowni komputerowej w gmachu Biblioteki UŁ bądź na terenie poszczególnych wydziałów. W celu podniesienia jakości zajęć zmieniono lokalizację sali szkoleniowej, przenosząc ją z niewielkiego pomieszczenia na trzecim piętrze do przestronnej pracowni komputerowej na parterze starego budynku, w której zamontowano podwieszony pod sufitem rzutnik i automatyczne rozwijany ekran.

Oddzielnie prowadzone są szkolenia na temat menedżerów bibliografii, służących do zarządzania opisami bibliograficznymi publikacji wyszukanyymi w bazach danych i zintegrowanymi z edytorami tekstu. Zajęcia mają formę warsztatów, podczas których słuchacze instalują aplikację menedżera oraz wtyczkę do używanej przeglądarki. Następnie eksportują do programu rekordy bibliograficzne, które

na końcu zamieszczają w redagowanym tekście w postaci przypisów i bibliografii załącznikowej. Zajęcia adresowane są do studentów przygotowujących się do pisania pracy dyplomowej i omawiają dwa narzędzia – Mendeley i EndNote – dostępne dla społeczności uniwersyteckiej w ramach subskrypcji.

W roku 2019 rozpoczęto kształcenie doktorantów na nowych zasadach i na Uniwersytecie Łódzkim powołano do życia cztery Szkoły Doktorskie: BioMedChem, Nauk Społecznych, Nauk Humanistycznych oraz Nauk Ścisłych i Przyrodniczych. Bibliotekarze z zespołu dydaktycznego przygotowali dla młodych uczonych cykl szkoleń pod nazwą „Wprowadzenie do efektywnego publikowania”. W ramach tego przedmiotu omawiane są bazy bibliograficzne i pełnotekstowe, menedżery bibliografii, zagadnienia związane z otwartym publikowaniem i zarządzaniem danymi badawczymi. Zajęcia fakultatywne, przeznaczone dla doktorantów pierwszego roku Szkół Doktorskich, zostały wpisane do siatki zajęć i kończą się zaliczeniem. Liczba godzin w ramach tego przedmiotu jest uzależniona od decyzji dyrektorów poszczególnych Szkół Doktorskich i wynosi od 12 do 28. Odbývają się w formie wykładów, prezentacji i warsztatów w budynku Biblioteki lub zdalnie za pośrednictwem aplikacji McTeams.

Sekcja Dydaktyczna ma również ofertę szkoleń dla pracowników naukowych, które organizowane są dla umówionych grup lub w formie konsultacji indywidualnych. Zakresem tematycznym obejmują bazy danych, menedżery bibliografii oraz tzw. Pogotowie Scopusowe, czyli praktyczne wskazówki edycji profili autorskich w bazie bibliograficzno-bibliometrycznej Scopus, analizę cytowań i dobór czasopism do planów publikacyjnych na podstawie teŕże bazy¹⁶.

Dla nauczycieli akademickich przeznaczone było szkolenie „Zasoby cyfrowe w działalności naukowej i dydaktycznej”, organizowane

¹⁶ *Pogotowie Scopusowe*, <https://www.lib.uni.lodz.pl/nauka-i-dydaktyka/szkolenia/pogotowie-scopusowe> (dostęp: 30.06.2023).

w ramach projektu „Kompetencje dydaktyczne kadr uczelni”¹⁷. Podczas kursu uczestnicy zapoznali się bazami danych dostępnymi w UŁ pod kątem ich wykorzystania w pracy dydaktycznej i naukowej oraz z narzędziami do tworzenia bibliografii. Przeprowadzono siedem edycji szkolenia, a zajęcia odbywały się w formie stacjonarnej i zdalnej za pośrednictwem platformy EduKamp.

Bibliotekarze prowadzą ponadto zajęcia popularyzatorskie adresowane do osób spoza środowiska akademickiego. Od kilku lat aktywnie uczestniczą w Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki w Łodzi, który udowadnia, że nauka może być fascynująca i zrozumiała, jeśli zostanie przedstawiona w atrakcyjnej formie warsztatów, eksperymentów czy pokazowych lekcji. W tegorocznej edycji FNTiS pracownicy BUŁ przygotowali wydarzenia dla zróżnicowanych wiekowo grup odbiorców. Warsztaty czytelnicze „Pożeracze książek”, skierowane do najmłodszych uczniów szkół podstawowych, odbyły się w formie interaktywnej zabawy z książką. Czytaniu na ekranie towarzyszyły zajęcia plastyczne oraz quiz. Motywem przewodnim zajęć była twórczość malarki Zofii Stryjeńskiej, a dzieci tworzyły zabawki według jej projektu.

Podczas warsztatów „Tramwajem po Łodzi” wykorzystano zbiory ikonograficzne BUŁ, na podstawie których opracowano wirtualną podróż ulicami miasta, zaglądając do starych podwórek, parków i budynków. Dzieci, uczestnicząc w projektowaniu architektonicznej przestrzeni ulicy Piotrkowskiej, mogły rozwinąć wyobraźnię oraz zainteresowanie historią Łodzi i jej wielokulturowością.

Dla uczniów szkoły średniej przygotowano grę miejską „Labirynt biblioteczny”, podczas której uczestnicy poznali budynek BUŁ i jego wybrane detale architektoniczne oraz zasady korzystania ze zbiorów.

¹⁷ Projekt „Doskonałość naukowa kluczem do doskonałości kształcenia”, współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza – Edukacja – Rozwój. Projekt realizowany przez Uniwersytet Łódzki w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju POWR.03.00.IP.08-00-PZ1/17, na podstawie umowy POWR.03.05.00-00-Z092/17 z dnia 28.06.2018 r.

Grupę uczniów podzielono na cztery mniejsze zespoły, którym wręczono ulotki z planem Biblioteki. Każda z drużyn musiała dotrzeć do zaznaczonych na planie punktów i wykonać opisane zadania. Rywalizacja, będąca nieodzownym elementem każdej gry, sprawiła, że licealiści mieli silną motywację by osiągnąć swój cel. Wszyscy sprawnie poradzili sobie z rozwiązaniem zagadek, a na zakończenie otrzymali od organizatorów gry drobne upominki.

Z kolei osoby zainteresowane gromadzeniem i przechowywaniem dokumentów, listów, zdjęć oraz pamiątek po swoich przodkach, wzięły udział w warsztatach „ABC rodzinnego archiwisty”. Celem zajęć było przybliżenie uczestnikom tematyki archiwów domowych, genealogii, gromadzenia i przechowywania pamiątek rodzinnych. Warsztaty stanowiły okazję do poznania dobrych praktyk archiwisty domowego na przykładzie prac realizowanych w Sekcji Rękopisów BUŁ. Popularyzacja nauki w oparciu o zasoby biblioteczne jest istotnym składnikiem działalności łódzkiej Książnicy i ma duże znaczenie w kontekście rozwoju społecznego. Mieszkańcy regionu mają okazję poznać niedostępne dla nich na co dzień przestrzenie gmachu BUŁ oraz wziąć udział w zajęciach prowadzonych przez doświadczonych bibliotekarzy. Dla uczniów jest to zachęta do studiowania w Uniwersytecie Łódzkim, zaś dla dorosłych uczestników okazja do dalszego rozwoju i uczenia się przez całe życie.

Wsparcie nauki

Do zadań biblioteki akademickiej należy rejestracja dorobku naukowego pracowników uczelni¹⁸. Kiedyś tworzono ją w formie drukowanej, zaś w erze komputeryzacji dane bibliograficzne wprowadzane są do

¹⁸ Zarządzenie Rektora nr 92 z dnia 26.02.2020 r w sprawie wprowadzenia Regulaminu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, https://baw.uni.lodz.pl/d/31370/5/?tybp_filterId=10&tybp_filterYear=2020&tybp_filterMonth=2&tybp_filterDay=26&tybp_moduleId=1635 (dostęp: 30.06.2023).

baz danych. Początkowo w Uniwersytecie Łódzkim do tego celu wykorzystywany był program MAK, a następnie od 2012 r. system Expertus, który obok dokumentowania posiadał również funkcje bibliometryczne, pozwalające na tworzenie analizy publikacji w oparciu o wskaźniki wartościujące ImpactFactor, European Reference Index for the Humanities, punktację ministerstwa MEiN/MNiSW¹⁹.

W 2022 r. program MAK został zastąpiony przez Uczelniany System Informacji o Osiągnięciach ScienceOn, stanowiący element systemu informatycznego Uniwersytetu Łódzkiego. Gromadzone są w nim informacje o osiągnięciach naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych, nagrodach i wyróżnieniach, aktywności zawodowej pracowników, doktorantów, studentów oraz osób niezatrudnionych afiliujących do Uniwersytetu Łódzkiego²⁰. ScienceOn umożliwia pozyskiwanie i analizowanie danych sprawozdawczych i ewaluacyjnych poprzez generowanie raportów i zestawień, również dla ministerstwa właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, sprawującego nadzór nad Uczelnią. Można w nim znaleźć informacje o wynikach prowadzonych badań, projektach badawczych, uzyskiwanych patentach i certyfikatach. Dokumentacja dorobku naukowego pracowników uczelni stanowi jeden z modułów systemu, za który odpowiedzialny zespół ds. systemu ScienceOn w zakresie osiągnięć publikacyjnych. Prace w tym module odbywają się we współpracy z wydziałami, na których wyznaczono pracowników administracyjnych i bibliotecznych, zajmujących się wprowadzaniem danych bibliograficznych. Szkoleniem redaktorów zajmuje się wyznaczony do tego celu koordynator ds. Systemu ScienceOn w zakresie osiągnięć publikacyjnych. System ScienceON został oficjalnie uruchomiony wraz z początkiem roku akademickiego 2022/2023. Prace poprzedzające uroczyste otwarcie trwały już wiele miesięcy wcześniej, kiedy po imporcie

¹⁹ *Ogólny opis systemu bibliograficznego Expertus® w zastosowaniu do bibliografii dorobku naukowego, bibliometrii, rankingów, sprawozdawczości, ewaluacji i cytowań*, <http://www.splendor.net.pl/s0100000.htm> (dostęp: 30.06.2023).

²⁰ *ScienceON. Informacje ogólne*, <https://son.uni.lodz.pl/about/site.seam?lang=pl> (dostęp: 30.06.2023).

danych z systemu Expertus za lata 2012–2021 redaktorzy sprawdzali i poprawiali pobrane rekordy, aby odpowiadały potrzebom analizy bibliometrycznej.

Uczelniany System Informacji o Osiągnięciach UŁ działający w oparciu o oprogramowanie Omega-PSIR, stworzone przez Politechnikę Warszawską²¹, został współfinansowany z funduszy Unii Europejskiej w ramach konkursu NCBR²².

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego aktywnie uczestniczy w procesie otwierania nauki, propagując w środowisku akademickim ideę Open Access. Działalność na polu otwartości rozpoczęto w 2010 r., organizując Seminarium Open Access, które na stałe wpisało się do kalendarza wydarzeń. Podczas corocznej imprezy adresowanej do społeczności naukowców prezentowane są najnowsze rozwiązania w przekazywaniu wiedzy w modelu OA. Prelegenci reprezentujący instytucje naukowe z całej Polski przedstawiają założenia teoretyczne oraz praktyczne działania podejmowane w ich jednostkach w zakresie otwierania dostępu do treści naukowych. Obradom towarzyszą dyskusje na temat dotychczasowych sposobów realizowania założeń otwartości w dostępie do wiedzy oraz o prognozowanych przemianach. Wśród poruszanych zagadnień pojawiały się kwestie praw autorskich, umów wydawniczych, repozytoriów instytucjonalnych czy otwartych danych badawczych.

Od kilku lat w ramach Seminarium, oprócz prezentacji organizowane są warsztaty skierowane do badaczy, przybliżające aspekty otwartości, takie jak: zarządzanie otwartymi danymi badawczymi, aplikowanie redakcji czasopism naukowych do baz referencyjnych, wykorzystanie menadżerów bibliografii w edycji tekstów naukowych

²¹ *Omega-PSIR*, <https://www.omegapsir.io/pl> (dostęp: 30.06.2023).

²² Projekt pn. „STUDENT’S POWER – kompleksowy program rozwoju uczelni”, współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego ramach programu Operacyjnego Wiedza – Edukacja – Rozwój; realizowany przez Uniwersytet Łódzki w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju nr POWR.03.05.00-IP.08-00-PZ3/18, na podstawie umowy nr POWR.03.05.00-00-Z302/18-00 z dnia 27.12.2018 r.

czy publikowaniu w modelu otwartym w ramach umów podpisanych m.in. przez Uniwersytet Łódzki z największymi wydawcami czasopism naukowych. Przez trzynaście lat organizatorzy Seminarium starannie dobierali tematykę wystąpień i warsztatów, znacząco podnosząc wśród społeczności akademickiej świadomość idei otwartości w nauce i pokonując opór do udostępniania swojego dorobku w modelu Open Access.

Praktycznym sposobem włączenia się bibliotekarzy BUŁ do procesu otwierania nauki była budowa repozytorium instytucjonalnego, którego głównym celem jest upowszechnianie wyników działalności naukowej pracowników oraz promowanie badań naukowych prowadzonych na uczelni. Uruchomienie repozytorium instytucjonalnego wiązało się z decyzją o długoterminowym zabezpieczaniu obiektów cyfrowych, ich udostępnianiem i rozpowszechnianiem²³. Prace nad budową platformy repozytoryjnej rozpoczęto w 2011 r. od wyboru oprogramowania, które w przyszłości miało spełnić techniczne warunki współpracy z agregatorami danych, bowiem celem funkcjonowania repozytorium nie jest wyłącznie zapewnienie przestrzeni dyskowej dla materiałów, ale także zapewnienie ich widoczności w internecie²⁴. Zdecydowano się na wybór oprogramowania DSpace, udostępnionego na licencji BSD (Berkeley Software Distribution), zezwalającej na dowolne modyfikacje kodu źródłowego²⁵. Możliwość wprowadzania zmian jest istotnym czynnikiem przy wdrażaniu długofalowych projektów, ponieważ trudno przewidzieć, jakie potrzeby instytucjonalne pojawią się w przyszłości. W przypadku Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego ułatwiło dostosowanie jego budowy do struktury uczelni oraz zaprojektowanie intuicyjnego interfejsu dla platformy. Utworzono zbiory dla wszystkich

²³ L. Mikołajuk, *Repozytorium instytucjonalne jako nowa forma komunikacji naukowej*, „Podkarpackie Studia Biblioteczne” 2014, nr 3, s. 18.

²⁴ L. Mikołajuk, *Transfer metadanych między platformą Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego a innymi systemami informacyjnymi*, „Zarządzanie Biblioteką” 2017, nr 1(9), s. 49.

²⁵ *BSD License Definition* [dokument elektroniczny], <http://www.linfo.org/bsd-license.html> (dostęp: 30.06.2023).

wydziałów i jednostek ogólnouczeniowych, a w ich ramach założono kolekcje odpowiadające typom dokumentów, takich jak: artykuły naukowe, książki, rozdziały książek, materiały dydaktyczne, materiały konferencyjne i prace doktorskie. Po kilku latach funkcjonowania Repozytorium pojawiła się potrzeba deponowania danych badawczych, dla których powstały oddzielne kolekcje. W kolekcjach RUŁ materiały zamieszczane są przez ich autorów w trakcie procesu autoarchiwizacji. Do administratorów należy weryfikacja wprowadzonych metadanych, w trosce o ich jakość i zgodność z istniejącymi standardami.

Inaczej odbywa się archiwizowanie czasopism naukowych, dla których założono oddzielny zbiór. Pełny proces redakcyjny periodyków, za który odpowiadają ich redaktorzy naczelni, odbywa się na platformie Open Journal System (OJS). Administratorzy RUŁ nawiązali współpracę w Wydawnictwem Uniwersytetu Łódzkiego, której efektem jest wdrożenie automatycznego eksportu metadanych i plików pełnotekstowych z platformy OJS do systemu DSpace. Wymagało to opracowania skryptu służącego do przesyłu danych oraz ujednolicenia metadanych wprowadzanych na obu platformach. Taki system pracy gwarantuje, że w Repozytorium znajdują się kompletne numery czasopism.

Wszystkie obiekty zdeponowane w RUŁ posiadają trwały identyfikator powiązany z metadanymi, co osiągnięto dzięki rejestracji uczelnianej platformy w Global Handle-Service – agencji nadzorującej funkcjonowanie systemu identyfikatorów przypisywanych poszczególnym publikacjom.

Otwarta nauka obejmuje, poza publikacjami, bezpłatny i niewymagający zawierania żadnej umowy dostęp do danych badawczych, które powstały w trakcie prowadzenia badań naukowych. Według definicji dane badawcze to wszelkie informacje, które zostały zebrane, zaobserwowane, wygenerowane lub stworzone w celu potwierdzenia oryginalnych wyników badań²⁶. Coraz częściej instytucje finansujące

²⁶ *Research data management explained*, https://library.leeds.ac.uk/info/14062/research_data_management/61/research_data_management_explained (dostęp: 30.06.2023).

badania naukowe oczekują otwartości w tym zakresie i we wnioskach grantowych pojawił się nowy formularz zwany Planem Zarządzania Danymi (Data Management Plan – DMP), opisujący, w jaki sposób dane badawcze będą w czasie trwania projektu generowane i wykorzystywane. Ponadto plan zawiera informacje na temat gromadzenia, zarządzania, przechowywania i udostępniania danych po zakończeniu działań projektowych. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego aktywnie włączyła się do konsultacji dotyczących sposobu wypełniania formularza DMP. Powołano zespół zadaniowy, z którym pracownicy naukowcy mogą kontaktować się w razie wątpliwości związanych z wypełnianiem planu. Bibliotekarze opracowali poradnik dla naukowców, zawierający podstawowe informacje o DMP oraz praktyczne wskazówki, jak go wypełnić. Został zamieszczony na stronie Portalu Pracowniczego, do którego dostęp mają osoby zatrudnione w Uniwersytecie Łódzkim²⁷. W ten sposób Biblioteka UŁ wypełnia zalecenia Narodowego Centrum Nauki (NCN), mówiące, że pracownicy biblioteki / odpowiedniego repozytorium pomogą naukowcom w wypełnieniu części formularza dotyczącej przechowywania danych badawczych²⁸.

Ten sam zespół zadaniowy administruje wspomniane wyżej repozytorium instytucjonalne, w którym na potrzeby gromadzenia i udostępniania otwartych danych badawczych utworzono nowe kolekcje. Po założeniu kolekcji dedykowanych danym badawczym opracowano instrukcję ich deponowania, w której wymieniono metadane, jakie powinny być zastosowane przy deponowaniu tego rodzaju zasobu.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego udziela również badaczom informacji i wskazówek na temat programów publikowania otwartego UŁ. Koszty publikacji artykułów naukowych w modelu otwartym, czyli opłata za procedowanie artykułu przez redakcję (Article Processing

²⁷ *Portal Pracowniczy. Plan Zarządzania danymi*, <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=22&pageId=50> (dostęp: 30.06.2023).

²⁸ *Wytyczne dla wnioskodawców do uzupełnienia PLANU ZARZĄDZANIA DANYMI w projekcie badawczym*, tryb dostępu: https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/regulaminy/wytyczne_zarzadzanie_danymi.pdf (dostęp: 30.06.2023).

Charge – APC) w czasopismach wydawanych przez prestiżowe firmy, jak Elsevier czy Springer, są ogromne. Wydawca, rezygnując z opłaty za dostęp do pełnego tekstu publikacji, przenosi koszty na autora.

W celu obniżenia wydatków na pokrycie kosztów APC instytucje naukowe tworzą konsorcja, które zawierają umowy na licencje publikacyjne z wydawcami. W ramach tych umów badacze afiliowani przy Uniwersytecie Łódzkim mogą korzystać z kilkunastu programów publikowania otwartego i publikować pewną liczbę artykułów w modelu Open Access bez ponoszenia kosztów APC. Bibliotekarze łódzkiej ksiąźnicy opracowali informator dla badaczy na temat programów otwartego publikowania²⁹. Naukowcy mogą zwrócić się do nich z pytaniami, czy wybrane czasopismo spełnia wymogi grantodawcy, czy znajduje się na liście czasopism objętych programem. Ponadto, na prośbę pracowników naukowych, bibliotekarze mogą sprawdzić, czy określony program jest w danym momencie aktywny oraz czy nie została wyczerpana pula tekstów wykupionych przez konsorcjum.

Promocja

Podstawowym celem funkcjonowania bibliotek akademickich jest wspieranie działalności naukowo-dydaktycznej macierzystej uczelni, upowszechnianie osiągnięć badawczych oraz popularyzowanie dorobku jej pracowników. Uczelniane ksiąźnice pełnią również funkcję bibliotek publicznych dysponujących największymi w swoim regionie zbiorami drukowanymi i elektronicznymi. Prowadzą one działania marketingowe związane zarówno z popularyzacją nauki, jak i czytelnictwa. W celu podjęcia działań z tego zakresu w ramach Oddziału

²⁹ *Portal Pracowniczy. Programy publikowania otwartego UŁ*, <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=249> (dostęp: 30.06.2023).

Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych wyodrębniono Zespół ds. Promocji.

Według definicji, promocja biblioteczna to „zbiór środków i działań pełniących funkcję informacyjną w systemie komunikowania się biblioteki z otoczeniem i służących pozyskiwaniu akceptacji środowiska dla pełnionych przez nią funkcji. Głównym celem promocji jest zmniejszenie lub nawet wyeliminowanie dystansu istniejącego między oferowaną usługą czy materiałem bibliotecznym, a jej użytkownikiem”³⁰. W przypadku bibliotek akademickich ich działania marketingowe powinny być spójne z działaniami promocyjnymi macierzystej uczelni. Uniwersytet Łódzki rozpoczął proces odświeżania wizerunku na przełomie 2016 i 2017 r. Opracowano wówczas ogólną koncepcję nowej identyfikacji wizualnej, w ramach której powstał logotyp, projekty graficzne, typografia firmowa, szablony prezentacji oraz slogan „Uwolnij umysł”. Zmiany objęły również szeroko pojętą komunikację, przyczyniając się do stworzenia spójnego obrazu Uniwersytetu Łódzkiego w polskim oraz zagranicznym środowisku edukacyjnym³¹. Kolejnym etapem działań było uruchomienie multiportalu uczelni, w którym zastosowano jednolity system identyfikacji wizualnej przygotowany dla wszystkich wydziałów i jednostek ogólnouczelnianych.

Zespół Promocji BUŁ podejmuje swoje działania w ścisłej współpracy z Centrum Komunikacji i PR Uniwersytetu Łódzkiego, co prowadzi do zwiększenia ich widoczności i zasięgu. Informacje o działalności Książnicy zamieszczane są na stronie internetowej uczelni, portalu pracowniczym oraz przesyłane newsletterem do subskrybentów. Wspólnym przedsięwzięciem tych dwóch jednostek jest cykliczne Seminarium „Badaj, promuj, bądź”, poświęcone promocji nauki i jej społecznej odpowiedzialności oraz globalnym i lokalnym wpływom

³⁰ M. Chowska, J. Kamińska, B. Żołędowska-Król, B. Jaskowska, *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*, Warszawa 2019, s. 189.

³¹ *Tożsamość wizualna Uniwersytetu Łódzkiego*, <https://www.uni.lodz.pl/o-uniwersytecie/identyfikacja-wizualna-uczelni> (dostęp: 30.06.2023).

na środowisko. Od 2022 r. odbywa się ono w przyjaznych wnętrzach strefy coworkingowej i gromadzi wielu przedstawicieli społeczności akademickiej.

Do podstawowych zadań zespołu należy prowadzenie strony internetowej oraz kont Biblioteki w mediach społecznościowych Facebook, Twitter oraz Instagram. Są tam zamieszczane informacje o zasadach jej funkcjonowania, nadchodzących wydarzeniach, jak wystawy, spotkania autorskie, szkolenia, a następnie relacje z tych imprez. Krótkie posty pisane są językiem nieformalnym, zachęcając użytkowników do bezpośredniego kontaktu. Wielką popularnością wśród obserwatorów fanpage'u cieszą się konkursy, zachęcające do opisania swoich doświadczeń w kontaktach z BUŁ, których zwycięzcy otrzymują upominki w postaci gadżetów z logo UŁ.

W trakcie trwania akcji „BUŁa do północy” zamieszczane są ogłoszenia o wydłużonych godzinach otwarcia placówki dla studentów przygotowujących się do sesji egzaminacyjnej oraz informacje o dostępnych w tym czasie udogodnieniach, jak bezpłatna kawa czy dodatkowe siedziska. Akcja odbywa się dwukrotnie w roku akademickim i rozpoczyna dwa lub trzy tygodnie przed sesją egzaminacyjną. Zespół Promocji przygotowuje film i plakaty promocyjne oraz fotorelacje z przebiegu wydarzenia, które przyczyniają się do wzrostu frekwencji. Znakiem graficznym akcji stał czerwony budzik, pojawiający się na materiałach promocyjnych od czasu jej zainicjowania³².

Ważnym kanałem komunikacji z użytkownikami Książnicy w czasie lockdownu w związku z pandemią COVID-19 stały się media społecznościowe. Na facebookowym fanpage'u zamieszczano wówczas posty informujące o zamknięciu Biblioteki, jak i o oferowanych usługach zdalnych czy dostępie do baz danych. W okresie od 11 marca do 31 maja 2020 r. udostępniono 109 postów, co stanowiło trzeci wynik wśród bibliotek uniwersyteckich w Polsce. Ponadto posty pracowników

³² *BUŁa do północy*, <https://www.lib.uni.lodz.pl/aktualnosci/szczegoly/bula-do-polnocy-juz-za-chwile> (dostęp: 30.06.2023).

BUŁ zebrały najwięcej reakcji odbiorców, czyli polubień, komentarzy i udostępnień³³.

Tradycyjną formą marketingu bibliotecznego jest organizacja wystaw, często we współpracy w instytucjami zewnętrznymi. Książnica UŁ, dysponując dużą powierzchnią zarówno w nowym jak i starym gmachu, adaptuje ją na potrzeby ekspozycji o bardzo zróżnicowanej tematyce. Często uroczystemu otwarciu wystaw towarzyszy wernisaż i konferencja lub seminarium naukowe, odbywające się we współpracy z wydziałami Uniwersytetu Łódzkiego lub innymi jednostkami lokalnymi, takimi jak Filharmonia Łódzka, Teatr Wielki, Łódzka Szkoła Filmowa czy Muzeum Książki Artystycznej. Wśród zagranicznych ośrodków, które były współorganizatorami wystaw w BUŁ, warto wymienić ambasadę Japonii, Czech, Brazylii czy Panamy, które przybliżały łodzianom kulturę swoich krajów.

W ramach promocji dorobku naukowego macierzystej uczelni w październiku każdego roku przygotowywana jest wystawa publikacji, których autorzy zostali uhonorowani za osiągnięcia naukowo-badawcze przez Rektora Uniwersytetu Łódzkiego. Nagrodzone prace można oglądać w gablotach ustawionych w holu Biblioteki, zaś na jej stronie internetowej dostępna jest wirtualna wersja wystawy. Działalność wystawiennicza Biblioteki Uniwersytetu stanowi ważną częśći jej aktywności jako instytucji naukowej i publicznej³⁴.

Istotnym elementem komunikowania się Biblioteki UŁ z otoczeniem stał się program „Wirtualny Asystent” uruchomiony w 2020 r.³⁵

³³ G. Gmiterek, *Wykorzystanie serwisu Facebook przez polskie biblioteki uniwersyteckie w czasie ich zamknięcia spowodowanego pandemią COVID-19. Analiza porównawcza udostępnianych postów*, „Przegląd Biblioteczny” 2021, t. 89(1), s. 46.

³⁴ M. Kowalska, *Działalność wystawiennicza Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2006–2016 jako forma popularyzacji wiedzy*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2016, nr 2, s. 198.

³⁵ Usługa Wirtualny Asystent została udostępniona dzięki rozpoczęciu realizacji projektu „Students’ Power – kompleksowy program rozwoju uczelni”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze Środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój,

Ta aplikacja internetowa jest obsługiwana przez bibliotekarzy od poniedziałku do piątku w godzinach otwarcia placówki. Za jej pośrednictwem pracownicy odpowiadają na pytania użytkowników dotyczące zasad funkcjonowania instytucji, sprawdzają dostępność poszukiwanych materiałów czy stan konta bibliotecznego. Ten prosty w obsłudze komunikator jest odpowiedzią na potrzeby współczesnych czytelników, a szczytowy moment jego wykorzystania przypadł na okres pandemii, gdy placówka była zamknięta dla czytelników. Sami bibliotekarze również mieli ograniczony dostęp do budynku i wiele czynności wykonywali w formie pracy zdalnej. Dotyczyło to także obsługi „Wirtualnego asystenta”.

Podsumowanie

Dynamiczne zmiany technologiczne, masowy dostęp do internetu i nowoczesne narzędzia komunikacji wymuszają na bibliotekach wprowadzenie do swej oferty nowych usług, zaś od bibliotekarzy nieustannego podnoszenia kwalifikacji. Współczesne biblioteki funkcjonują w dwóch wymiarach: realnym i wirtualnym. Do świata wirtualnego zaliczane są bazy danych, zdigitalizowane zbiory biblieczne tworzące biblioteki cyfrowe, repozytoria instytucjonalne, katalogi OPAC i komunikatory internetowe. Z tych usług czytelnicy korzystają zdalnie, bez konieczności pojawienia się w realnym budynku bibliotecznym. Sprawne funkcjonowanie wirtualnej biblioteki wymaga realnej pracy bibliotekarzy, którzy zarządzają informacją przeznaczoną dla

realizowanego przez Uniwersytet Łódzki w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju nr POWR.03.05.00-IP.08-00-PZ3/18, na podstawie umowy nr POWR.03.05.00-00-Z302/18-00 z dnia 27.12.2018 r., mającego na celu rozbudowanie systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Łódzkiego o usługi umożliwiające sprawniejsze zarządzanie informacją w uczelni, tj.: multiwyszukiwarka naukowa; wirtualny asystent informacji danych o szkolnictwie wyższym; automatyczne udostępnianie treści; zarządzanie dostępem do elektronicznych źródeł informacji.

użytkownika końcowego. Ten ostatni często nawet nie ma świadomości, że bez ogromnego wkładu pracy ludzi nie byłoby możliwe korzystanie z zasobów elektronicznych. Tymczasem korzystanie z informacji w sieci staje się łatwiejsze po uprzednim jej zorganizowaniu i skatalogowaniu, ponieważ nawet najlepsze internetowe przeglądarki nie wykorzystują języka kontrolowanego ani nie wspomagają wyszukiwań w takim stopniu, jak katalogi biblioteczne³⁶. To zadanie nadal wykonuje bibliotekarz, który, dysponując nowoczesnymi narzędziami, może realizować je sprawniej i efektywniej.

Zawód bibliotekarza również ulega przeobrażeniom. W Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego nastąpiła wśród pracowników duża specjalizacja, mająca swoje odzwierciedlenie w strukturze organizacyjnej. Obok bibliotekarzy zajmujących się obsługą czytelników (Oddział Magazynów i Udostępniania) zatrudnia się bibliotekarzy systemowych (Oddział Informatyzacji), których zadaniem jest wdrażanie i utrzymanie systemów bibliotecznych, migracja danych między systemami oraz stałe monitorowanie aktualizacji oprogramowania. Jakość pracy bibliotekarzy systemowych znacząco wpływa na czynności wykonywane przez katalogerów (Oddział Opracowania Zbiorów), którzy wykorzystują komputerowy system biblioteczny do wprowadzania danych opisujących zbiory. Na przejrzystość katalogu, intuicyjne poruszanie się w nim i sprawne wyszukiwanie, ma wpływ zarówno system biblioteczny, jak i obsługujący go bibliotekarze. Czytelnicy oceniają Bibliotekę przez pryzmat katalogu, który pozwala im dotrzeć do niezbędnych publikacji.

Ponadto, w łódzkiej Książnicy pracują dydaktycy szkolący studentów i pracowników naukowych w zakresie przeszukiwania zasobów, specjaliści ds. promocji, baz danych czy rejestracji dorobku naukowego pracowników uczelni (Oddział Informacji Naukowej i Analiz

³⁶ W. Babik, *Biblioteka akademicka na rozdrożu: o współczesnych przemianach w środowisku informacyjnym bibliotek*, w: M. Odlanicka-Poczobutt, K. Ziolo (red.), *Biblioteka akademicka: infrastruktura – uczelnia – otoczenie*, Gliwice 2014, s. 35–36.

Bibliometrycznych). Wszyscy pracownicy muszą nieustannie podnosić swoje kwalifikacje, aby nadążać za zmianami zachodzącymi we współczesnym bibliotekarstwie.

Zmieniające się realia stawiają przed Biblioteką wyzwanie tworzenia kolekcji hybrydowych, na które obok źródeł drukowanych składają się zbiory cyfrowe.

Efektem zdalnego dostępu do zasobów mogą być opustoszałe budynki biblioteczne. W celu uniknięcia tego zjawiska biblioteki muszą zapewnić użytkownikom atrakcyjną i zróżnicowaną przestrzeń, odpowiadającą ich potrzebom. Funkcjonująca w dwóch połączonych ze sobą budynkach Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego stanowi nietypowy przykład architektury użyteczności publicznej. Po uruchomieniu nowego gmachu większość zadań realizowano w dobudowanej części, w której obok Wypożyczalni znalazły się pomieszczenia magazynowo-czytelnicze z wolnym dostępem do półek z książkami ustawionymi dziedzinowo zgodnie z zasadami Klasyfikacji Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych. Utrzymane w spokojnych tonacjach: szarości, beżu i granatu wnętrza stanowią przyjazną dla czytelników przestrzeń. Mogą w niej skorzystać ze zbiorów, mają do dyspozycji stanowiska komputerowe oraz bezprzewodowy internet. Obok dużych czytelni na czterech piętrach do dyspozycji czytelników są mniejsze sale pracy zespołowej i celki do pracy indywidualnej. Od momentu otwarcia nowego budynku cieszą się dużym zainteresowaniem użytkowników. Największy entuzjazm wzbudza otwarta w 2020 r. coworkingowa strefa pracy głośnej, wyposażona w nowoczesny sprzęt do prezentacji, wygodne meble, a nawet ozdobną ścianę z mchu.

Niestety stary gmach przestał przyciągać użytkowników, choć w dalszym ciągu działają w nim trzy czytelnie: Główna, Historyczna i Oddziału Zbiorów Specjalnych. Przestrzeń społeczna w tej części Biblioteki stopniowo zanika i użytkownicy zaglądają tu coraz rzadziej. Podejmowane są kolejne próby nadania nowych funkcji temu miejscu poprzez urządzenie w niej tzw. strefy relaksu oraz organizację wydarzeń kulturalnych. Ponadto przeniesiono tu salę komputerową,

w której odbywają się szkolenia z kompetencji informacyjnych dla studentów. W najbliższych planach jest przemiana niedziałającego bufetu w samoobsługową przestrzeń socjalną, wyposażoną w sprzęt kuchenny i nowocześnie urządzoną, która stanie się atrakcyjnym miejscem wypoczynku dla osób korzystających ze zbiorów BUŁ.

Bibliografia

- Andrzejewski J., *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.
- Babik W., *Biblioteka akademicka na rozdrożu: o współczesnych przemianach w środowisku informacyjnym bibliotek*, w: M. Odlanicka-Poczobutt, K. Ziolo (red.), *Biblioteka akademicka: infrastruktura – uczelnia – otoczenie*, Gliwice 2014, s. 31–50.
- Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r., materiały konferencyjne*, Łódź 2006.
- Błach, M., *Znaczenie wypożyczalni międzybibliotecznej w kontekście rozwoju usług elektronicznych*, „Biblioteka i Edukacja” 2016, nr 10, s. 187–193.
- BSD License Definition [dokument elektroniczny], <http://www.linfo.org/bsdlicense.html> (dostęp: 30.06.2023).
- BUŁa do północy*, <https://www.lib.uni.lodz.pl/aktualnosci/szczegoly/bula-do-polnocy-juz-za-chwile> (dostęp: 30.06.2023).
- Chowska M., Kamińska J., Żołędowska-Król B., Jaskowska B., *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*, Warszawa 2019, s. 189.
- Faulkner-Brown H., *The open plan and flexibility*, w: *International reader in the management of library, information and archive services*, Paris 1987, <https://tinyurl.com/2e6barj9> (dostęp: 30.06.2023).
- Globan-Klas T., Sienkewicz P., *Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999, s. 35.
- Gmiterek G., *Wykorzystanie serwisu Facebook przez polskie biblioteki uniwersyteckie w czasie ich zamknięcia spowodowanego pandemią COVID-19. Analiza*

- porównawcza udostępnianych postów*, „Przegląd Biblioteczny” 2021, t. 89(1), s. 41–61.
- Jabłońska M., Bilewicz K., *Pokolenie przełomu w WEB 2.0*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica” 2016, nr 56, s. 83–96.
- Januszko-Szakiel A., *Zabezpieczanie wiarygodności zasobów cyfrowych deponowanych w repozytoriach instytucjonalnych*, w: *Metody analizy i oceny bezpieczeństwa oraz jakości informacji*, Kraków 2012, s. 83–97.
- Kowalska M., *Działalność wystawiennicza Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2006–2016 jako forma popularyzacji wiedzy*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2016, nr 2, s. 146–198.
- Kowalewska U., *Działalność Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w okresie pandemii (marzec 2020 – czerwiec 2021)*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Librorum” 2021, nr 2, s. 13–27.
- Marciniak A., *Czy studenci chcą się uczyć od bibliotekarzy? O wdrażaniu edukacji permanentnej i idei społeczeństwa wiedzy przez biblioteki uczelniane*, w: *Biblioteki akademickie w środowisku naukowym, we współpracy uniwersyteckiej, we współpracy lokalnej*, W. Juszcak (red.), Toruń 2016, s. 85–99.
- Mikołajuk L., *Repozytorium instytucjonalne jako nowa forma komunikacji naukowej*, „Podkarpackie Studia Biblioteczne” 2014, nr 3, s. 15–23.
- Mikołajuk L., *Transfer metadanych między platformą Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego a innymi systemami informacyjnymi*, „Zarządzanie Biblioteką” 2017, nr 1(9), s. 48–57.
- Mikołajuk L., Kowalska M., *Modernizacja budynków bibliotecznych*, „Bibliotheca Nostra” 2014, nr 1(35), s. 99–113.
- Ogólny opis systemu bibliograficznego Expertus® w zastosowaniu do bibliografii do robku naukowego, bibliometrii, rankingów, sprawozdawczości, ewaluacji i cytowani*, <http://www.splendor.net.pl/s0100000.htm> (dostęp: 30.06.2023).
- Omega-PSIR*, <https://www.omegapsir.io/pl> (dostęp: 30.06.2023).
- Pogotowie Scopusowe*, <https://www.lib.uni.lodz.pl/nauka-i-dydaktyka/szkolenia/pogotowie-scopusowe> (dostęp: 30.06.2023).
- Portal Pracowniczy. Plan Zarządzania danymi*, <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=254> (dostęp: 30.06.2023).

- Portal Pracowniczy. Programy publikowania otwartego UŁ*, <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=37&pageId=249> (dostęp: 30.06.2023).
- Research data management explained*, https://library.leeds.ac.uk/info/14062/research_data_management/61/research_data_management_explained (dostęp: 30.06.2023).
- ScienceOn. Informacje ogólne*, <https://son.uni.lodz.pl/about/site.seam?lang=pl> (dostęp: 30.06.2023).
- Tożsamość wizualna Uniwersytetu Łódzkiego*, <https://www.uni.lodz.pl/o-universytecie/identyfikacja-wizualna-uczelni> (dostęp: 30.06.2023).
- Wojciechowski J., *Bibliotekarstwo agregacyjne*, „Przegląd Biblioteczny” 2020, z. 2, s. 149–171, DOI: <https://doi.org/10.36702/pb.753>
- Wytyczne dla wnioskodawców do uzupełnienia Planu Zarządzania Danymi w projekcie badawczym*, https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/regulamin/wytyczne_zarządzanie_danymi.pdf (dostęp: 30.06.2023).
- Zarządzenie Rektora nr 92 z dnia 26.02.2020 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*, https://baw.uni.lodz.pl/d/31370/5/?tybp_filterId=10&tybp_filterYear=2020&tybp_filterMonth=2&tybp_filterDay=26&tybp_moduleId=1635 (dostęp: 30.06.2023).